

וכן להפך, השב באופן שלא קיים את מצות התשובה כגון שלא כיוון לשם מצוה למ"ד מצוות צריכות כוונה, מ"מ עכ"פ שב ועונותיו כופרו – שקיום מצות תשובה וכפרת העון שני דברים הם [ודומה למי שהתפלל ולא כיוון לשם מצוה, אף שלא יצא ידי חובתו נראה שתפלתו נשמעת. אמנם י"ל שמצוה זו וכל כיוצא בה אינה צריכה כוונה לכ"ע, שעצם קיום המצוה מורה על כוונת המקיימה, וכן י"ל במצות התפילה, שאף שלא כיוון לשם מצוה יצא ידי חובתו. וכן י"ל בכל מצוות התלויות בלב כאהבת ה' ויראתו. ובכעין סברא זו דן בשו"ת עונג יו"ט].

ויש להוכיח כן מזה שמצאנו שהתשובה מועילה אף קודם מתן תורה (קין ועוד) וכן אצל הגויים מועילה תשובה כמו שמצינו באנשי נינוה (וע' תנחומא האוינו; לב אליהו פר' אחרי. ואכ"מ) הגם שלא מצינו שהצטוו במצוה זו. ובוה מובן אמרם ז"ל (בירושמי מכות ב,ו) שאלו לתורה, חוטא מהו ענשו? אמרה להם יביא אשם ויתכפר; שאלו להקב"ה, אמר: יעשה תשובה. – והלא התשובה מפורשת בתורה ולמה היא לא אמרה כן. אלא ע"כ שמצד מצות התשובה שנאמרה בתורה אין ראייה שהתשובה מכפרת ומצילה מעונש. ודבר זה שהתשובה מתקנת למפרע את המעוות, חידוש גדול הוא שאינו בתורה אלא יצא מפי כל יכול הקב"ה.

ואם תאמר אם כן מהו זה שאמרו (חגיגה טו) יצתה בת קול ואמרה 'שובו בנים שובבים' חוץ מאחר, שמשמע שכיון שאין התשובה מועלת לו אין צורך לשוב. והלא מצוה לשוב מן הדין ומצוות התורה לכל נאמרו. י"ל הכוונה שאין לו אפשרות שישוב באמת שמנעו ממנו את התשובה. ועוד למש"כ הקדמונים (מובא בשל"ה ועוד) שלא אמרו לו כן רק לדחותו אבל באמת יכול היה לשוב, לק"מ.

– עוד על הדעות השונות האם יוהכ"פ ללא שעיר המשתלח מכפר על עבירות חמורות, ועל שאר ענינים השייכים – ע' במובא בשבועות יג.

– ע' במועתק לעיל נ מספר רסיסי לילה.

דף פו

לא תשא וכל דדמי ליה' – כלומר לאוין גמורים שלוקים עליהם, בדומה ל'לא תשא' שבית דין ש' מטה מלקים עליו (כמבואר בשבועות כא.), להוציא שאר לאוין שאין בהם מלקות כגון לאו שאין בו מעשה הרי הם כלאו הניתק לעשה וכעשה (עפ"י תקנת השבין עמ' 118. ע"ש באורך. וע' גבורת ארי).

היכי דמי חילול השם... –

'זה לשון הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה ג): והחלק המיוחד הוא שיעשה אדם ידוע במעלה ובטוב פעולה אשר נראה בעיני ההמון שהיא עבירה ואין ראוי לנכבד לעשות דמיון הפועל ההוא, אף על פי שהפועל מותר – הנה הוא חילול השם. ומייתי על זה גמרא דיומא בפרק יום הכיפורים בסופו, היכי דמי חילול השם כגון דשקיל בשרא מבי טבחא ולא יהיב דמי לאלתר. וכן כתבו כולם, הסמ"ג (לא-תעשה ב) והחינוך (רצה) והספר יראים להרא"מ (ו. בדפוס וילנא שמ), שאפילו דבר שהוא מותר מן הדין אך לעיני ההמון נראה דבר זה לאיסור – עובר בזה על לא תעשה דאורייתא של ולא תחללו את שם קדשי, שאין כה לא בתשובה לכפר ולא ביסורין למרק ולא ביום הכיפורים, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת... כי על ידי שאדם חשוב עובר על התורה, נעשה שם קדשו יתברך ותורתו חולין אצל ההמון. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (יסודי התורה ה,יא) עיין שם שכתב: 'או שדיבורו אינו בנחת עם הבריות ואינו

מקבלן בסבר פנים יפות, אלא בעל קטטה וכעס וכיוצא בדברים אלו' עיין שם. ובפרט בעון זה שבאמת הוא עוון גדול בלאו הכי, כמה צריך הבן-תורה להתחזק בזה תמיד שלא ישמע מפיו שום גנאי על חבירו, וגם שלא לקבל על חבירו שום גנאי, כדי שלא יהיה מצות ה' כהפקר ח"ו' (מתוך פתיחה לספר חפץ-חיים, באר מים חיים).

'אמר רב: כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר.' יש מפרשים (עפ"י דיוק לשון רבנו חננאל ועוד) שיבואו הרואים לחשוד שהטבח נותן לרב את הבשר בחנם, תמורת פסק הלכה שהרב התיר לו את הבשר (ע' עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' נה. ועע"ש בהמשך. וע"ע בספר אמרי יוסף י, כא).

'גדולה תשובה...' שבע מדרגות מנויות כאן ב'גדולה תשובה'. ראה באורם באריכות רבה בספר תקנת השבין לרבי צדוק הכהן מלובלין (וע"ע נתיבות עולם למהר"ל נתיב התשובה ג; פרי צדיק וילך יד).

'לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה.' ע' משך חכמה הפטרת וילך (ד"ה יומא); מכתב מאליהו ח"ב עמ' 80; עלי שור ח"ב עמ' תפג.

'גדולה תשובה שמגיעת עד כסא הכבוד.' כתב הרשב"י (בספר טעמי המצוות): עד – ועד בכלל. כי לתשובה אמתית נדרשת השגת הנשמה, השגה ברורה וטהורה מאד על טהרת ה'לשמה', ומי שמגיע להשגה זו כבר הגיע לבחינת כסא הכבוד דהיינו שורש כל הגילויים שהם תכלית הבריאה (ע' מכתב מאליהו ח"ד עמ' 80).

רבנו חננאל מפרש: מועילה התשובה לכפר אפילו הגיע חטאתו עד כסא הכבוד (וע"ע ארץ צבי ר"ה תרפ"ה, סוכות תרפ"ה).

(ע"ב) 'גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות... כאן מאהבה' – כי תשובה מאהבה נעשית מחמת ראייתו כמה נרחק ממקור החיים ומרגיש מה איבד בעוונותיו, וככל שמרגיש יותר התמרמרות בנפשו כן יגדל הצמאון לשוב למקור חיותו, נמצא שהזדונות עצמן הן הסיבה לגודל הצמאון וריבוי האהבה ותוספת התשובה, ולולא הזדונות לא היתה התשובה בכח גדול כל כך – על כן נעשות מהזדונות זכויות (נאות דשא ח"ב עמ' כה [מבעל שם משואל] ועוד).
עוד בסוד הענין, ע' בבעל-שם-טוב עה"ת תצא ז. וע"ע כתר שם טוב ח"ב דף יט ע"ד.

'... ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה' – כי השי"ת חפץ בעולם וביושביו, וכאשר זה שב נחשב כעושה דבר טוב, ומחזיק לו השי"ת טובה על זה.
'כאילו הקריב פרים' (במדרש הגרסה היא: **כאילו הקריב כל הקרבנות**)...; כאשר האדם בעל תשובה הוא מקריב עצמו אל השי"ת. **אהבם נדבה** – החוטא שיצא מרשותו ועולו של הקב"ה, אין שייך לומר שיש עליו חובה מוטלת כי כיון שפרק עולו ית' מעל עצמו, שוב לא ירגיש בחובתו להשי"ת, ולכן נחשב כאילו הוא עושה נדבה, והקב"ה מחזיק לו טובה כאילו עשה לפנים משורת הדין (עפ"י נתיבות עולם למהר"ל, נתיב התשובה ג; מכתב מאליהו ח"א עמ' 258 ע"ש).

'יחיד שעשה תשובה – מוחלין לכל העולם כולו' – זאיך אפשר מחילה? – רק שמעורר בלבם גם כן הרהורי תשובה.

ולא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד בזה עושה, כי לא היה עדיין רק משיח בן דוד הוא יהיה כן, כי צריך שיהיה נפשו כוללת מכל הנפשות כי בלאו הכי אין הרהורי תשובתו יכולים להוליד הרהורי תשובה במי שאין להם שייכות לנפשו.

וצריך שיהיה הרהורי תשובה כוללים כל חלקי נפשו, כי מי שכולל כל העולם כולו אם כן יש לו כל מיני כוחות של כל העולם כולו, ואם שב רק בכח אחד בלבד, אין מעורר תשובה רק למי שנתלים באותו כח... (מתוך צדקת הצדיק קנט. וע"ע פרי צדיק בראשית יב תצא יב).

– הבעל-תשובה מצדו, מתחסד עם כל העולם כל כך ומרגיש את עצמו באיחוד איתם עד שלגביו בטלה הפרטיות, לכן מעשיו מועילים לזולת ובכחו להעלות את כולם על ידי תפילתו ושאיפתו (מתוך מכתב מאליהו ח"ב עמ' 78. וע"ע: שפת אמת כאן; מכתב מאליהו ח"א עמ' 252).

היכי דמי בעל תשובה – אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה. מחוי רב יהודה, באותה אשה באותו פרק ובאותו מקום. ואין צריך שיבוא הדבר לידו בפועל, אלא שכל כך מתחרט ושב מחטאו עד שאילו היה מזדמן לו אותו החטא כמו שהיה אז, היה נמנע. [תדע, שהרי בשעת העבירה נתייחד עמה בתחילה ואחר כך שאר התקרבות, והרי זה אסור. וגם אם ארע באונס שהיתה עמו ביחוד, הלא צריך לברוח מיד – אלא על כרחך לא באה לידו ממש]. ואפילו אם נזדמן לו אחר כך ולא עמד בנסיון, אם בשעת מעשה היתה תשובתו בכל לבו ואילו נזדמן לפניו באותה שעה לא היה חוטא – הרי זה בעל תשובה גמור (עפ"י תקנת השבין לט). והביא שם (וע"ש סא) דעת האומרים שמוטר לו לבעל-תשובה להביא עצמו לידי יחוד עם אותה אשה כדי לכופף את יצרו. כן הביא בשם ספר רב ייבא על תהלים, עפ"י הבעש"ט. וכן כתב בספר כלי יקר (חקת יט, כא). וכן מובא בשם קרית חנה עמ"ס אבות. ובתקנת השבין שם דחה דעה זו מכל וכל, וכן כתבו כמה גדולים שאין הדבר ניתן להאמר – ע' ספר חסידים קסז; דרושי צל"ח א, יא; נחלת יעקב (לגאון בעל נתיבות המשפט. חרושי אגדות ד"ה רמב"ם).

עבירות שהתודה עליהן יום הכפורים זה, לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר... רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובח...! מהרש"א פירש שמדובר בעבירות שנעשו כשגגות על ידי התשובה, ולכן חוזר ומתודה. ולפי זה השב מאהבה אינו חוזר ומתודה, ובגמרא לא חילקו בזה. ונראה שהיודי נעשה מתוך עצם הידיעה שפשע בעבר, הגם שכבר נמחל לו מכל מקום אין לשכחו אלא צריך להיות נכלם תמיד מהש"י על כך (עפ"י תקנת השבין נג).

באופן נוסף: כשם שאין שיעור לכל מעלות האדם ומדרגותיו, כך אין שיעור למדרגות התשובה, וכפי מעלת האדם והשגתו כך היא תשובתו, כי כל עניני האדם עומדים על יחס אחד והאדם אינו עומד במקום אחד, ולכן כשמגיע אל מעלה ומדרגה יותר גדולה אזי כפי מדרגה זו לא התחיל לשוב עדיין, וחטאתו נגדו תמיד מדרגא לדרגא, וכשהוא במדרגה התחתונה כבר תיקן החטא כפי מדרגתו, וכן בכל דרגין ועולמות, ואין עוד רושם, אך כשמעלה חוזר החטא בכל תקפו. ודבר זה עמוק בחכמה. [ולכך כשעלה אחר למדרגות נתגלתה הטינא שהיתה בלבו בילדות (ע' חגיגה טו:), ובודאי מי שעלה לפרדס והיה במעלה גדולה כך כך, מסתמא שב על טינא שבלבו וחטאי נערוותו] (עפ"י צדקת הצדיק קלד).

דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה – הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כהיתר' – שוב אין לו צורך לבקש התנצלות ותירוצים לעצמו על עוונו, כי כבר אינו

מרגיש שום חסרון במעשהו, על כן לא יעסיק את שכלו בטענות אונס או שאר טענות מוטעות אלא פשוט אומר בלבו כי מעשיו כשרים וישרים, ולא נשארה בו שום הרגשה ושום נצוץ התעוררות דקדושה נגד חטא זה, ומה רחוק הוא מן התשובה (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 122).

– למה לא אמר רב הונא מתחילה 'נעשית לו כהתר'?
אלא זהו טבעו של האדם, שמתעורר ומתרגש יותר דוקא על ידי התמיהה והקושיא ואז נקלטת התשובה בלבו היטב, כענין מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח שעיקרה על ידי השאלה והתשובה. אף כאן, ישמע השומע 'הותרה לו' ויתמה 'הותרה לו סלקא דעתך?' ואז יאזין היטב לתשובה ויכנסו הדברים בלבו (מתוך שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, לב תשל"א).

יצוין שמצאנו כן לרב הונא במקום נוסף; בקדושין כט: 'בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה'. והקשו 'בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה'. בשני המקומות בא רב הונא להדגיש את חומר העבירה ולהמחיש את סכנת היצר האורבת. [וכן מציינו סגנון דומה במאמרי רב הונא, לנקוט לשון הקצנה כדי להדגיש חומרת הדברים או להביאם לידי מבחן; ע' ב"ב קעב: 'אמר רב הונא ממך אפילו מר"ג ואפילו משבור מלכא'. ופרשו בתוס' לשון שאלה הוא, כאומר האם עד כך מגיעים הדברים שאפילו אדם כר"ג שאינו רגיל להלוות יגבה בו. וכן הביאו התוס' מדברי רב הונא (בגטין כז) 'חיישינן לשני שוורין']. ובשם בעל האבני-נזר מובא (שם משמואל פר' יתרו תרע"ו; שבת שובה תרע"ג), מפני שאדם מיישראל מתולדתו נקשר בקשר אמיץ לאביו שבשמים, וכשעובר עבירה נחלש ומתרופף אותו קשר, וכאשר שנה בחטא הותר הקשר, ועל כן כשבא להשמיענו שנעשית לו כהתר אמר בלשון 'הותרה לו', לרמז שהותר הקשר.

*

'... עוד צריכה את לדעת כי וידוי צריך האדם רק בלחש לפני השי"ת אבל לא לשום אדם דאשרי נשוי פשע כסוי חטאה ורק כשיש צורך כדי לידע איך לשוב, בין מצד ההלכה בין למצוא עצה טובה, ולכן טוב שכתבת אלי מחמת שרצית לידע איזה דרך לפניך שתנצלי מחטא וגם איני מכירך, אבל בלא תועלת אסור לגלות החטא לבני אדם, דרק פריצי אומות העולם טוברים שבוידי לפני כומרים של אמונתם מתכפרין ורשאין לעבור על כל דבר, ודרך התורה הוא להיפוך וחי' ללמוד ממעשיהם, ורק לתועלת ללמוד דרכי התשובה ולידע אם יש עצה לעמוד נגד יצר הרע צריך לגלות אותו לאדם' (מתוך אגרות משה או"ח ח"ד קיח).

*

'שמענו מפי מגידי אמת אומרים בשם כבוד אדומו"ר הרב הצדיק החסיד רשכבה"ג כ"ק מו"ה יעקב יצחק זצללה"ה מ"כ בק"ק לובלין שאמר: סגולה לזכירה היא תשובה לשוב בכל לבבו להשי"ת. ואמר טעם לזה על פי מאמר חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ואין שכחה לפני כסא כבודך. ודברי פי חכם חן וש"י' (מתוך זכרון יחיאל דרוש יד).

דף פז

למה לי למימר אחטא ואשוב אחטא ואשוב תרי זימני? – כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא רלט